

PETROL-İŞ, MALİ SEKTÖRDEKİ "KARA ÇARŞAMBA" NIN ANATOMİSİNİ YAPTI "IMF POLİTİKALARININ İFLASI"

Petrol-İş Sendikası, mali piyasalarda kasım ayı sonlarına doğru patlak veren krizin kendiliğinden oluşmadığını, yaşanan durumun '*emek karşıtı IMF politikalarının iflasi*' anlamına geldiğini yaptığı bir çalışmayla ortaya koydu.

Sendikanın 'Mali Kriz ve İflas Eden IMF Politikaları' adlı kitapçığında, "Asıl amacı, faturayı işçi sınıfı ve diğer çalışanlara çıkararak ekonomik çöküşü önlemek olan bir programın bizatihi kendisi çöküşe neden oldu" görüşü dile getiriliyor. Hükümetin izlediği politikanın IMF'nin politikası olduğu, yaşanan krizin de sermaye sahiplerinin bile bu politikaya güven duymadığını gösterdiğinin altı çiziliyor.

Bir yılın muhasebesi

Piyasaları 'Kara Çarşamba'ya -borsanın çöküp, faizlerin yüzde 1700'lere fırladığı gün- getiren sürecin incelendiği araştırmada, "9 Aralık 1999'da IMF direktifleriyle hazırlanan 'istikrar önlemleri' incelendiğinde iflasın arka planı daha yakından görülebilir" deniliyor.

Petrol-İş, ayrıca ekim ayında hazırladığı, "İflaslara İlişkin Değerlendirme Raporu'nda" emek karşıtı önlemler içeren istikrar programının işlemeyeceği konusunda daha önceden uyarılarda bulunduğunu da anımsatılıyordu. Raporda mali piyasalardaki çöküşün, dengelerin pamuk ipliğine bağlı olduğunu gözler önüne serdiğini ve güven tesis etmenin, 9 Aralıkta istikrar önlemlerinin alındığı güne oranla çok daha zor olduğunun altı da çiziliyor. Sendika, hükümetin artık toplumdaki sabır bekleyemediğini belirterek bu durumda mevcut ekonomik programın daha sıkı önlemlerle uygulanabilmesi için demokratik hakların daha da daraltılmasının olasılık dahilinde olduğuna dikkat çekiyor. Uluslararası deneyimlerinden de bilindiği üzere IMF politikalarının demokratik alan daraltılmadan istenen sonucu vermesinin zor olduğu belirtiliyor.

İncelemenin ikinci bölümünde ise ortaya çıkan son krizin kapitalizmin sürekli hale gelen krizlerinden biri olduğuna işaret edilerek Arjantin, Meksika, Güney Kore, Endonezya, Malezya, Afrika ülkeleri, Rusya ve Türkiye'nin doğrudan doğruya emeğin kazanımlarını hedef alan IMF politikalarının acı sonuçlarını yaşamış ve yaşamakta olduğu vurgulanıyor.

Çalışmada, emek karşıtı politikaların sermayenin daha fazla kâr ve rant elde etmek için her yolu denemesine neden olduğundan, rekabetin görülmemiş boyutlarda arttığı vurgulanarak bu ortamda yolsuzluk, rüşvet, nüfuz ticaretinin de parsa toplamak için fütursuzca kullanıldığı kaydediliyor.

Petrol-İş Sendikası, yaşanan sürekli krizlerden kurtulmanın tek yolunun aşırı kâr elde etmeye yönelik politikalardan vazgeçilerek üretim ve istihdam odaklı bir programın uygulanması olduğunu ifade ediyor.

Petrol-İş, toplumun IMF politikasına karşı sabrı taşıdıkça, hükümetin 'daha sıkı önlemler' alabileceğine dikkat çekiyor.

Programa güven zayıfladı

Petrol-İş'in araştırmasında, bugün geline kriz noktasında istikrar önlemlerinin ve ekonomik hedeflerinin de tutmayacağına anlaşıldığı vurgulanarak şu saptamalara yer verildi:

- IMF direktiflerine karşın piyasalardaki olumsuz beklentiler kırılmadı. Merkez Bankası ekim ayı iktisadi yönelimler anketine göre, siparişle üretim yapan firmaların yüzde 76'sı üç ay ve daha kısa süreli üretim programına sahip.
- Programın en iddialı hedeflerinden olan 'enflasyonu yüzde 25 sınırında tutmak' fiyaskoyla sonuçlanmıştır.
- 12 aylık ortalamalar esas alındığında 2000 yılı Ocak-Kasım döneminde enflasyon hâlâ yüzde 57.6 düzeyinde. Tüketici fiyatlarında yüzde 12.5 gibi bir gerileme olduğu doğru ancak bu yapay bir biçimde sağlandı. Toptan eşya fiyatlarında ise geçen yıla göre yüzde 4.1'lik bir artış var.
- İzlenen politikanın gerekçesi olmadığının bir başka göstergesi de sanayicilerin enflasyon hedefine inanmamalarıdır. Sanayicilerin yalnızca yüzde 3'ü, fiyat artışlarının yüzde 15'ten daha düşük olacağını umduklarını açıkladılar. Bu hedef, ücretleri arttırmamak için bir bahane.
- TL ile döviz kurları arasındaki denge bozuldu. 11 ay boyunca enflasyon yüzde 50-60 oranında

seyrederken döviz kurları çok az arttı. Yani Türk Lirası dövize göre yapay olarak pahalı hale getirildi. Bunun amacı ithal ürünlerin fiyat artışları üzerindeki etkisini sınırlamaktı. Ancak bu politika, ithalatı aşırı biçimde arttırdı. Bu nedenle dış ticaret açığı bu dönemde çığ gibi büyüdü.

- Özelleştirmeler, sendikal örgütlenmeye ve emek kazanımlarına darbe vururken kamunun üretim-vergi-ithalat politikaları üzerinde de olumsuz etkilere neden oldu. Kamu işletmelerinin özelleştirme beklentisi içinde üretimlerini kısmak zorunda kalmaları da ithalatı arttırdı.

- Ücretlerin düşürülmesi özellikle kamu çalışanları, tarım kesimi ve küçük işletmeler için geçerli oldu. Ücretlerdeki reel gerileme, tüketim talebini bastırırken imalat sanayiinin tüketim sektöründe yoğunlaşan firmalar, üretimlerini kısıtı. Ancak tüketici kredilerine dolayısıyla TL'ye talep artışı hızlandı.

- Faizlerdeki artış, bankaların kredi faizlerini yükseltmesine neden oldu. Bankalar sanayi kredi faizlerini yüzde 300'lere çıkardılar. Bu durum KOBİ'lerin iflas riskini arttırdı.

Petrol-İş Araştırma Bölümünün çalışmasında aşama aşama krizin fitilini çeken gelişmeler ise özetle şöyle sıralanıyor:

Krizin yüzeye yansması

1-IMF programına duyulan şüpheler

yaklaşık bir yıldır uygulanan program, iddialı hedeflerine karşın piyasalardaki şüpheleri dağıtmadı. Faiz oranlarının ve döviz kurlarının 'yapay olarak' belli bir düzeyde tutulması, şüpheleri arttırdı.

2-Artan rekabet

Mali piyasada faiz - döviz kuru - hisse senediyle spekülasyon yapan, yüksek kazançla alışmış bankalar, spekülâtörler ve diğer unsurlar, faiz ve döviz kurlarının düşmesi sonucu mali piyasada kıyasıya rekabetlerini arttırdı. Yolsuzluk ve rüşvet yaygınlaştı.

3- Devam eden dövizle borçlanma

Bu süreçte bankalar yurtdışından dövizle borçlanıp, aldıkları bu kaynağı TL'ye çevirerek Türkiye'de faiz ve hisse senedi alımını sürdürdüler.

4-Bankalar borçlarını ödeyemez halde

Ancak yurtdışından döviz alarak Türkiye'de TL'ye çevirip tatlı kâr etme operasyonları bankalara ağır yük getirmekteydi. Çünkü bu operasyonlar sonucu (birkaç büyük banka ve kamu bankaları hariç) irili ufaklı bütün bankalarının döviz borçları çok büyük boyutlara ulaşmıştı.

Bankalarının çoğunun kaynakları döviz borçlarını ödemeye yetmeyecek hale gelmişti. Çünkü bankalar kaynaklarını yatırıma değil, mali spekülasyon kazançlarına ayırmışlardı.

5-Bankaların soygunu

İçlerinde Etibank, Egebank ve Sümerbank'ın da bulunduğu banka yöneticilerinin bu durum karşısında bankaların içlerini boşaltmaları piyasalarda güvensizliği arttırdı.

6-Bankaların dövize hücumu

Bankalar, vadesi gelen döviz borçları ve piyasalarda artan güvensizlik nedeniyle, döviz borçlarını ödemek için piyasalardan döviz talebini arttırmışlardı. Yüksek miktardaki döviz talebi karşısında, serbest piyasada döviz kuru yükselmeye başlamıştı.

7-Yabancı spekülâtörlerin kaçışı

Ülkede ikamet eden yabancı spekülâtörler şüphe uyandırsa da yurtiçi piyasalarda faaliyet göstermekteydi. Bunlar hisse senedi fiyatı-döviz kuru ve faiz-döviz kuru fiyat farklarından yararlanıp yüksek kazanç elde etmekteydiler. Bankaların batması bunların, ekonomi üzerindeki şüphelerinin artmasına neden oldu ve piyasadaki döviz satın alıp hızla çıkmaya başladılar. Bu kesimin dışarıya çıkardığı döviz miktarı en az 5 milyar dolar düzeyindeydi.

8- TCMB'nin müdahalesi

Döviz kurunun yükselmesi karşısında, Merkez Bankası, piyasalara döviz aktararak kurların yükselişine engel olmaya çalıştı. Çünkü IMF direktiflerine göre, döviz kurlarının aşırı biçimde artması halinde izlenen programın çökme tehlikesi vardı.

9-Eriyen döviz rezervleri

Merkez Bankası'nın piyasalara döviz aktarması sonucu döviz rezervleri 7 Aralık 2000 itibarıyla 6.9 milyar dolar azaldı. Borç yükümlülükleri dışında kullanılabilir rezerv 8.7 milyar dolardan 1.7

milyar dolara indi. Dolayısıyla ekonomi çok ciddi bir döviz sorunu ile karşı karşıya kalmış; piyasaya döviz aktarmanın fiziki sınırına yaklaşmıştı. Döviz rezervlerinin azalması uluslararası piyasalarda Türkiye ekonomisine olan güveni iyice azaltmıştı. Dış borçlanma risk altına girmişti. Dış borçlanma faizlerinde artış kaçınılmazdı.

10-Zorlaşan ithalat

Döviz rezervlerinin azalması ile üretimin sürmesi için gerekli ithalatın yapılması ciddi bir risk altına girdi.

11- Faizlerin fırlaması

Artan döviz talebi sonucu Türk Lirası'ndan dövize geçişle, piyasalarda nakit TL sıkıntısı baş gösterdi. Bunun üzerine borsa repo faizleri 1 Aralık'ta yüzde 1700'lere kadar çıktı. 23 Kasım – 1 Aralık arasında faiz ortalaması yüzde 160 oldu. 4 Aralık'ta borçlanma faiz oranı yüzde 999 olmuştu. (Kriz patlak vermeden 14-21 Kasım arası para piyasasında günlük borçlanma faizi yüzde 87 idi. 24-31 Ekim 2000'de ise faiz ortalaması yüzde 42 düzeyindeydi.)

12-Borsanın çöküşü

Borsa da piyasalardaki gelişmelerden doğrudan etkilendi. Borsa bileşik endeksi, 20 Kasım 2000'de 12 bin 349 seviyesinde iken 4 Aralık'ta 7 bin 340'a düştü. Borsada işlem gören hisselerin 300'ü değer yitirdi. Yalnızca 3'ü değer kazandı. 150 hissenin değerindeki kayıp yüzde 40'ın üzerinde gerçekleşti. Düşüşün nedeni borsada yoğunlaşan yerli ve yabancı spekülörlerin, satışa geçerek borsadan hızla çıkmalarıydı. Yerli spekülörler döviz kuru ve faizlerin yükselmesi sonucu hızla borsadan çıkarak dövize ve TL'ye geçtiler. Yabancı spekülörler ise hisse senetlerini satarak kendi paralarına geçmeye yani döviz almaya başladılar.

13-Faizlerin resmen artışı

Döviz talebini sınırlamak için piyasaya döviz aktarmanın sınırına varılınca, Hazine faizleri resmen yükseltmek zorunda kaldı. Böylece döviz kurunun yükselişinden sonra faizlerin de artması, istikrar programının ikinci önemli dayanağının da çökmesine neden oldu.